

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Η ΕΠΑΝΑΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΨΗΦΟΦΟΡΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΑΣ ΔΕΞΙΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΘΙΕΡΩΜΕΝΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

Η περίπτωση των εκλογών
της Ελληνικής Λύσης

Βασιλική Γεωργιάδου, Τζένη Μαυροπούλου
Μάρτιος 2024

Η Άκρα Δεξιά βρίσκεται σε ανοδική εκλογική τροχιά και έχει εδραιωθεί στα κομματικά συστήματα των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών.

Η κατάρρευση της Χρυσής Αυγής και των ΑΝΕΛ, σε συνδυασμό με τις αντιδράσεις για τη Συμφωνία των Πρεσπών, έφεραν στην επιφάνεια ριζωμένες εθνικιστικές συμπεριφορές που ευνόησαν την εκλογική άνοδο της Ελληνικής Λύσης.

Η Ελληνική Λύση διαθέτει πιο έντονο λαϊκιστικό προφίλ από ό,τι οι ψηφοφόροι της. Όμως, ένα σημαντικό τμήμα τους δεν συμερίζεται τις αντιμεταναστευτικές θέσεις της.

Το τμήμα των ψηφοφόρων της Ελληνικής Λύσης που υπερασπίζεται το κοινωνικό κράτος και δεν γοητεύεται από νατιβιστικά προτάγματα, θα μπορούσε να επαναδιεκδικηθεί από τα κόμματα της καθιερωμένης πολιτικής σκηνής.

Περιεχόμενα

1.	Η ΑΚΡΑ ΔΕΞΙΑ ΣΕ ΑΝΟΔΙΚΗ ΤΡΟΧΙΑ: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ . . .	2
2.	Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΥΣΗΣ	4
3.	Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ: ΟΙ ΨΗΦΟΦΟΡΟΙ ΤΗΣ ΑΔ	7
4.	ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ	9
5.	ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ: ΧΩΡΙΚΗ ΘΕΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΨΗΦΟΦΟΡΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΥΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΔΙΑΣΤΑΥΡΟΥΜΕΝΟΥΣ ΑΞΟΝΕΣ	11
5α.	Ο Άξονας Λαϊκισμός – Μη Λαϊκισμός	11
5β.	Ο Άξονας Αριστερά–Δεξιά	12
5γ.	Ο Άξονας Σωβινισμός Κοινωνικής Πρόνοιας – Εξισωτισμός	12
5δ.	Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά εκλογέων με πρόθεση ψήφου υπέρ της ΕΛ	14
6.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	15
	Βιβλιογραφία	17

1

Η ΑΚΡΑ ΔΕΞΙΑ ΣΕ ΑΝΟΔΙΚΗ ΤΡΟΧΙΑ: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Η Άκρα Δεξιά (ΑΔ) βρίσκεται πανευρωπαϊκά σε ανοδική τροχιά. Μία συστηματική αύξηση των ποσοστών των κομμάτων της ΑΔ στα επιμέρους εθνικά κομματικά συστήματα, όπως και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο παρατηρείται εδώ και τουλάχιστον μια δεκαετία. Με ορόσημο τις Ευρωεκλογές του 2014, μεσοσύσης της κρίσης χρέους στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, αλλά και εν μέσω των αυξημένων προσφυγικών ροών πρωτίστως σε χώρες που δοκιμάζονταν από την οικονομική κρίση (Ελλάδα), διαμορφώθηκαν συνθήκες πολιτικής ευκαιρίας για την εκλογική ενίσχυση της ΑΔ. Παρότι η ανοδική αυτή πορεία δεν είναι ευθύγραμμη και γνωρίζει διακυμάνσεις, συνολικά εξεταζόμενη η ΑΔ δείχνει να έχει εδραιωθεί στην πολιτική σκηνή. Η εδραίωση σχετίζεται με την αύξηση της εκλογικής ζήτησης και, συνεπώς, τη διεύρυνση της εκλογικής απήχησης της ΑΔ, η οποία συστηματικά εστιάζει στα «παράπονα» (grievances) όσων προπάντων θίγονται και καταλαμβάνονται από αισθήματα αδικίας από το «σύστημα» (Chouliaraki 2024), πράγμα που συμβαίνει κυρίως σε περιόδους κοινωνικο-οικονομικής αστάθειας και κρίσεων. Η εδραίωση αλλά και μεγέθυνση της επιδραστικότητας της ΑΔ στο κομματικό σύστημα βρίσκεται σε συνάφεια με την εργαλειοποίηση των παραπόνων και των καταστάσεων συναισθηματικής ευαλωτότητας. Εδώ και χρόνια γίνεται λόγος για το φαινόμενο της «κανονικοποίησης» της ΑΔ, το οποίο παραπέμπει κυρίως στο γεγονός ότι αρκετές από τις βασικές θέσεις της ΑΔ, π.χ. σχετικά με τη μετανάστευση ή με τα ζητήματα εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας, ευρωπαϊκής διεύρυνσης και ολοκλήρωσης, έχουν διεισδύσει σε ένα ευρύτερο του ακραίου δεξιού πόλου πολιτικό-ιδεολογικό φάσμα. Η «κανονικοποίηση» έχει ως αποτέλεσμα κόμματα και δυνάμεις της κατεστημένης πολιτικής σκηνής να υιοθετούν τη ρητορική, το στυλ και αρκετές από τις αυταρχικές και νατιβιστικές θέσεις της άκρας δεξιάς.

Στο κείμενο αυτό η εστίαση βρίσκεται στην ελληνική περίπτωση της ΑΔ, η οποία προσεγγίζεται τόσο από τη σκοπιά της προσφοράς όσο και από τη σκοπιά της ζήτησης. Με βάση την πρώτη προσέγγιση, το ενδιαφέρον κυρίως στρέφεται στα κόμματα του ακροδεξιού χώρου που διεκδικούν την υποστήριξη των εκλογέων, ενώ με βάση τη δεύτερη προσέγγιση, το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στα χαρακτηριστικά και τις απόψεις των εκλογέων που εμφανίζουν εγγύτητα με τις θέσεις των ακροδεξιών κομμάτων ή και ευρύτερα με θέσεις υποστηρίξιμες από την ΑΔ. Με άλλα λόγια,

μας ενδιαφέρει να αναδείξουμε τα χαρακτηριστικά της ΑΔ, όπως και γνωρίσματα και απόψεις του εκλογικού σώματος που αποτελούν το πραγματικό και το δυνητικό εκλογικό της κοινό, δηλαδή είτε ψηφίζουν είτε δηλώνουν πρόθεση ψήφου για κάποιο από τα κόμματα της ΑΔ κομματικής οικογένειας. Ποιο είναι αλλά και πόσο συνεκτικό είναι από άποψη αντιλήψεων, αλλά και κοινωνικο-δημογραφικών γνωρισμάτων, το εκλογικό κοινό (πραγματικοί και δυνητικοί ψηφοφόροι) των ακροδεξιών κομματικών σχηματισμών; Υπάρχει σύγκλιση μεταξύ των θέσεων της ΑΔ και των απόψεων του εκλογικού της σώματος; Στη βιβλιογραφία, αναφορικά με τα κίνητρα ψήφου υπέρ της ΑΔ γίνεται λόγος για έκφραση ψήφου διαμαρτυρίας, εναντίωσης ή και τιμωρίας απέναντι στα κατεστημένα κόμματα. Πίσω από ένα τέτοιο υπόβαθρο ψήφου κρύβονται άραγε ιδεολογικές και πολιτικές συνδέσεις; Πόσο ισχυρές είναι αυτές και πόση συνεκτικότητα μπορεί να διαθέτουν; Απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα είναι σημαντικό να δοθούν, καθώς το περιεχόμενό τους μπορεί να σκιαγραφήσει το βάθος που έχει η σύνδεση μεταξύ των ακροδεξιών κομμάτων και του εκλογικού σώματος και, συνεπώς, να αναδείξει τα ευάλωτα και ασταθή σημεία αυτής της σύνδεσης που δημιουργούν προϋποθέσεις επαναδιεκδίκησης μερίδας τουλάχιστον των ψηφοφόρων της Άκρας Δεξιάς από τα κατεστημένα κόμματα και τις δυνάμεις του συνταγματικού τόξου που έχουν υποστεί σημαντικές απώλειες εξαιτίας της διαρροής ψηφοφόρων τους προς νεοπαγή (niche) κόμματα της ΑΔ (van der Wardt & Rooduijn 2023).

Τα ερευνητικά δεδομένα τα οποία αξιοποιούνται σε αυτό το κείμενο είναι πρωτογενή και προέρχονται από δύο πηγές: πρώτον, από μια έρευνα που εστιάζει σε εννέα κόμματα της λαϊκιστικής ριζοσπαστικής εκδοχής της ΑΔ τα οποία εντοπίζονται σε ευρωπαϊκές χώρες, περιλαμβανομένης της Ελλάδας συγκεκριμένα πρόκειται για την έρευνα με τίτλο *Populism in Europe* που διερευνά το πλαίσιο της εσωτερικής κομματικής προσφοράς και μετρά τις λαϊκιστικές στάσεις και θέσεις των κύριων εκπροσώπων της ΑΔ στο κομματικό σύστημα οκτώ χωρών της ΕΕ (Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Κύπρος, Σουηδία). Πρόκειται για κομματικές θέσεις που αφορούν αφενός μεν ζητήματα οικονομικής πολιτικής και αφετέρου κοινωνικο-πολιτισμικά ζητήματα, τα οποία είναι ακριβώς εκείνα που διαμορφώνουν το πλαίσιο του κομματικού ανταγωνισμού στα ευρω-

παϊκά κομματικά συστήματα.¹ Δεύτερον, τα δεδομένα μας προέρχονται από μια έρευνα πολιτικής συμπεριφοράς που έγινε στην Ελλάδα τον Οκτώβριο του 2022 σε αντιπροσωπευτικό δείγμα (N=2121) ενήλικου πληθυσμού (ηλικίας 17 ετών και άνω).²

Αναφορικά με τα κόμματα και τη διάσταση της προσφοράς, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην περίπτωση του κόμματος της Ελληνικής Λύσης (ΕΛ)· όσον αφορά τη διάσταση της ζήτησης, εξετάζουμε τα μοτίβα πολιτικής και εκλογικής συμπεριφοράς με έμφαση σε εκλογείς που εκφράζουν πρόθεση ψήφου για την ΕΛ. Πρόκειται για ένα κόμμα που επιβίωσε εκλογικά στις διπλές βουλευτικές εκλογές του 2023, παρά το ότι δέχθηκε την ανταγωνιστική πίεση και άλλων δύο κομμάτων με προέλευση από τον χώρο της ΑΔ, τους Σπαρτιάτες και τη Νίκη (Georgiadiou & Rori 2023, Rori & Georgiadiou 2023). Έκτοτε βρίσκεται δημοσκοπικά σε ανοδική τροχιά, και μάλιστα σε απόσταση ασφαλείας από τους Σπαρτιάτες και τη Νίκη, όπως τεκμαίρεται από τις έρευνες κοινής γνώμης που διεξάγονται από τον Σεπτέμβριο του 2023 μέχρι τις ημέρες μας.³

Στην επόμενη ενότητα θα εστιάσουμε στην ΕΛ εξετάζοντάς την από τη σκοπιά της κομματικής προσφοράς. Θα ακολουθήσουμε τη βασική εικασία που αποδεχθήκαμε στην έρευνα «Populism in Europe», ότι δηλαδή τα κόμματα της ΑΔ κινούνται και οργανώνουν τις θέσεις τους βάσει δύο αφηγημάτων, ενός λαϊκιστικού και ενός κοινωνικο-οικονομικού αφηγήματος. Με βάση το πρώτο αφήγημα, η κοινωνία γίνεται αντιληπτή ως μια διαιρεμένη οντότητα αποτελούμενη από δύο αντίπαλα στρατόπεδα, εκείνο του «αγνού λαού» και το άλλο μιας «ισχυρής πολιτικής ελίτ», η οποία από το στρατόπεδο της ΑΔ θεωρείται ότι εις βάρος του λαού ελέγχει τους κρατικούς πόρους και την εξουσία. Στο δεύτερο αφήγημα αποτυπώνεται η διάκριση Αριστεράς–Δεξιάς και συνοψίζονται θέσεις που υπερασπίζονται, από τη

μια μεριά, τον κρατικό παρεμβατισμό στην οικονομία, το κοινωνικό κράτος και την κοινωνική πρόνοια versus θέσεις που, από την άλλη μεριά, προτάσσουν τον οικονομικό ανταγωνισμό, την ελευθερία της επιλογής και την ατομική ευθύνη σε ζητήματα αγοράς, ατομικής προστασίας και ευημερίας (βλ. σχ. υποσ. 1). Ακολουθεί μια ενότητα στην οποία η εστίαση βρίσκεται στην πλευρά της ζήτησης. Μέσω των αντιπροσωπευτικών δεδομένων της έρευνας πεδίου θα διερευνηθούν: α) οι ατομικές στάσεις και αντιλήψεις των ψηφοφόρων σε μια προσπάθεια προσδιορισμού των βασικών μοτίβων εκλογικής συμπεριφοράς που ερμηνεύουν την ψήφο υπέρ της ΕΛ, β) ο βαθμός της χωρικής σύγκλισης μεταξύ της ΕΛ και του εκλογικού της σώματος πάνω στον οριζόντιο άξονα Αριστεράς–Δεξιάς και τους κάθετους άξονες Λαϊκισμού – Μη Λαϊκισμού και Σωβινισμού Κοινωνικής Πρόνοιας – Εξισωτισμού, και γ) το εύρος της διασποράς των εκλογέων της ΕΛ πάνω στους εν λόγω άξονες που αποτυπώνει τον βαθμό της ιδεολογικής τους ομοιογένειας και προκύπτει μέσα από τις συγκεντρωτικές τους θέσεις στα επιμέρους διακυβεύματα που συγκροτούν την εκάστοτε διάσταση.

- 1 Populism in Europe - A comparative study of 9 populist parties, FES, Athens 2022 <https://athens.fes.de/projekte/populism-in-europe> (πρόσβαση 17/1/2024). Η συγκριτική ανάλυση των εννέα κομμάτων (Alternative für Deutschland – AfD, Chega, Ελληνική Λύση – ΕΛ, Εθνικό Λαϊκό Μέτωπο – ΕΛΑΜ, Fratelli d'Italia – FdI, Lega per Salvini – League, Rassemblement National – RN, Sverigedemokraterna – SD, VOX) έγινε βάσει μιας διπλής μεθοδολογίας: πρώτον, τα εννέα κόμματα τοποθετήθηκαν από μια ομάδα ερευνητών στον οριζόντιο άξονα Αριστεράς–Δεξιάς και τον κάθετο άξονα Σωβινισμού Κοινωνικής Πρόνοιας – Εξισωτισμού. Η ερευνητική ομάδα, αφού έλαβε υπόψη το επίσημο προγραμματικό αφήγημα των κομμάτων (ήτοι, κομματικά προγράμματα, κοινοβουλευτικές ομιλίες), καθόρισε τις θέσεις τους στα επιμέρους διακυβεύματα βάσει μιας 5βάθμιας κλίμακας Likert που κυμαίνεται από το 1 (διαφωνώ απόλυτα) έως το 5 (συμφωνώ απόλυτα). Παράλληλα, στο πλαίσιο μιας έρευνας ειδικών, τα εννέα κόμματα τοποθετήθηκαν στον κάθετο άξονα Λαϊκισμού - Μη Λαϊκισμού.
- 2 Η έρευνα πεδίου διεξήχθη από την εταιρεία ερευνών Kappa Research. Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε από τις γράφουσες, σε συνεργασία με την Kapa Research. Και οι δύο έρευνες είχαν ως φορέα υποστήριξης το Γραφείο του Ιδρύματος Friedrich-Ebert-Stiftung στην Αθήνα, ο επικεφαλής και συνεργάτες του οποίου σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Kieskompas BV του Vrije Universiteit Amsterdam ανέλαβαν τον συντονισμό των δύο αυτών ερευνητικών έργων.
- 3 Βλ. μια σύνοψη των ερευνών αυτών και των σχετικών τάσεων στο Poll of Polls του Politico <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/greece/> (πρόσβαση 17/1/2024).

2

Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΥΣΗΣ

Η Ελληνική Λύση (ΕΛ) ιδρύθηκε το 2016 μετά την επιτάχυνση των νομικών διαδικασιών κατά της νεοναζιστικής Χρυσής Αυγής (ΧΑ) μέσω των οποίων στο πεδίο του κομματικού ανταγωνισμού δημιουργήθηκε ένα κενό στον πολιτικο-ιδεολογικό χώρο που μέχρι τότε κάλυπτε η ΧΑ έχοντας εκτοπίσει παλιότερα κόμματα της ακροδεξιάς σκηνής. Η ΕΛ αυτοπαρουσιάζεται ως πολιτικό κόμμα, αποστολή του οποίου είναι να δώσει «λύσεις για την Ελλάδα» επιχειρώντας να επιδείξει ενδιαφέρον και ικανότητα στην επίτευξη δράσεων που θα έχουν επίδραση (θα επιφέρουν «λύσεις») στο ευρύτερο κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον (Georgiadiou 2019). Η ΕΛ εξασφάλισε την παρθενική της κοινοβουλευτική εκπροσώπηση στις ευρωεκλογές του 2019 διατηρώντας με μικρές απώλειες την εκλογική της δύναμη στις εθνικές εκλογές του Ιουλίου 2019, η οποία αυξήθηκε στις διπλές εκλογές του Μαΐου-Ιουνίου 2023 (Πίνακας 1). Η κατάρρευση της ΧΑ καθώς και των Ανεξάρτητων Ελλήνων (ΑΝΕΛ), σε συνδυασμό με την καλλιέργεια εκ μέρους της ΕΛ μιας επιθετικής ρητορικής κατά της Συμφωνίας των Πρεσπών, κινητοποίησαν και έφεραν στην επιφάνεια βαθιά ριζωμένες εθνικιστικές συμπεριφορές που ευνόησαν την εκλογική άνοδο της ΕΛ, ιδιαίτερα στη Βόρεια

Ελλάδα, περιοχή στην οποία το κόμμα του επικεφαλής της ΕΛ Κυριάκου Βελόπουλου δημιούργησε τα ισχυρότερα εκλογικά του προπύργια. Ιδεολογικά μοτίβα που σχετίζονται με τα βασικά χαρακτηριστικά της λαϊκιστικής ριζοσπαστικής δεξιάς κομματικής οικογένειας (Mudde, 2007) διακρίνονται ξεκάθαρα στο κομματικό πρόγραμμα της ΕΛ και στις δημόσιες τοποθετήσεις του κόμματος και του επικεφαλής του: η απογοήτευση από τα κόμματα και η απόρριψη του εγχώριου και ευρωπαϊκού πολιτικού κατεστημένου, η εξύμνηση του λαού και η εναντίωση στις αναποτελεσματικές και διεφθαρμένες ελίτ, η εθνική προτεραιότητα στην αγορά εργασίας και το κράτος πρόνοιας, η δημόσια καταδίκη της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας ως «στατικής» και συνεπώς ξεπερασμένης, είναι θέσεις που ανήκουν στο ιδεολογικό *credo* και τα αφηγηματικά μοτίβα της ΑΔ και συμπυκνώνουν τις κεντρικές αξιώσεις του συγκεκριμένου κόμματος. Αυτές συμπληρώνονται από έντονα συνωμωσιολογικά μοτίβα, μια ρητορική κατά της «νέας τάξης» και της παγκοσμιοποίησης, την εργαλειοποίηση της θρησκείας, μια αντιμεταναστευτική στάση και καταδίκη της πολυπολιτισμικότητας, της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και διεύρυνσης.

Πίνακας 1

Εκλογική δύναμη ΕΛ (σε %)

Ευρωεκλογές 2019	4,18
Βουλευτικές εκλογές 2019	3,70
Βουλευτικές εκλογές 2023 (Μάιος)	4,45
Βουλευτικές εκλογές 2023 (Ιούνιος)	4,44
Τρέχουσα εκλογική τάση (Ιανουάριος 2024)	6,40* / 7,0**

* PolitPro <https://politpro.eu/en/greece> (πρόσβαση 19/1/2024)

** Politico <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/greece/> (πρόσβαση 19/1/2024)

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών

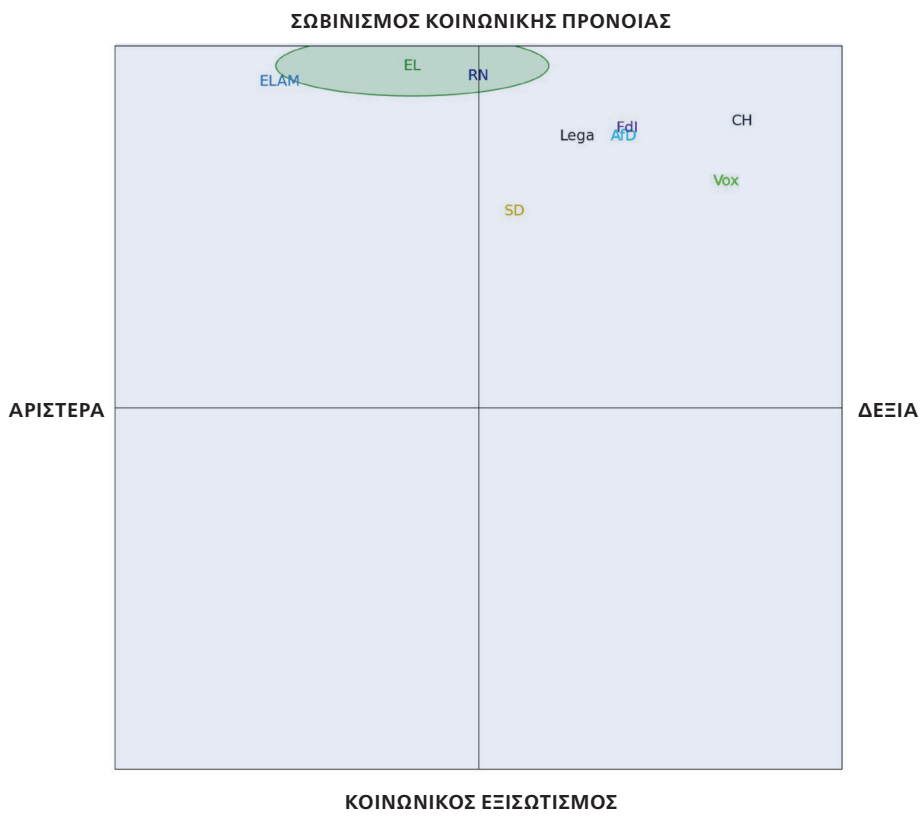
Εστιάζοντας στον οικονομικό άξονα Αριστερά–Δεξιά, τα ευρήματα (Γράφημα 1α) καταδεικνύουν ότι η ΕΛ καλλιεργεί ένα μεικτό οικονομικό αφήγημα, γεγονός που δικαιολογεί την τοποθέτησή της στο κεντροαριστερό φάσμα του συγκεκριμένου άξονα, πράγμα που διαπιστώνουμε ότι συμβαίνει και με ορισμένα ακόμη κόμματα (ΕΛΑΜ, RN) της ίδιας κομματικής οικογένειας. Αφενός, λοιπόν, η ΕΛ ισορροπεί μεταξύ μιας παρεμβατικής κατεύθυνσης στην οικονομία και προστατευτικών κοινωνικών πολιτικών που περιβάλλονται όμως από κριτήρια προνοιακού σωβινισμού, τα οποία καταδεικνύουν ότι το κοινωνικό μοντέλο που προωθεί η ΕΛ περιορίζεται από τα εθνικιστικά (νατιβιστικά) της πιστεύω και τις αντιμεταναστευτικές θέσεις της (Γράφημα 1β). Αφετέρου, η ΕΛ υπερασπίζεται θέσεις υπέρ της αγο-

ράς και προωθεί ένα φορολογικό σύστημα με χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές, με σκοπό την ενίσχυση των επενδύσεων, υποστηρίζοντας παράλληλα την επιβολή βαρύτερης φορολογίας για τις τράπεζες και τα κέρδη του χρηματιστηρίου. Ακροβατώντας μεταξύ της αναδιανομής του πλούτου και των ελευθεριών της αγοράς, η ΕΛ ευθυγραμμίζεται με τη γενικότερη έλλειψη συγκεκριμένης και συνεκτικής οικονομικής ατζέντας εντός των ακροδεξιών κομμάτων που τους επιτρέπει να θολώνουν τα όρια μεταξύ θέσεων που είναι μεν υπέρ της αγοράς, αλλά και υπέρ των κρατικών-κοινωνικών παρεμβάσεων, ακολουθώντας ένα υβριδικό μείγμα πολιτικών με θολή δεξιόστροφη και αριστερόστροφη κατεύθυνση (Georgiadiou & Manorouliou 2021).

Γράφημα 1β

Η θέση της ΕΛ στις διαστάσεις οικονομικού και κοινωνικού σωβινισμού

Πηγή: Populism in Europe, 2022.

Σε ό,τι αφορά τον τρόπο που η ΕΛ προσλαμβάνει την πολιτική, συνολικά αξιολογώντας τις θέσεις της μπορούμε να ισχυριστούμε ότι διακρίνεται για τον ένθερμο εναγκαλισμό του δεξιού λαϊκισμού (Γράφημα 1α). Συμπύκνωμα της κομματικής πλατφόρμας και της αφήγησής της είναι η διάκριση μεταξύ του «αγνού» αλλά αδύναμου και αναποτελεσματικού λαού έναντι των ισχυρών, εγωιστικών και πατερναλιστικών ελίτ. Στον λόγο της υιοθετεί έναν νατιβιστικό λαοκεντρικό προσανατολισμό με θαυμασμό προς τους τίμιους απλούς Έλληνες, τους οποίους εμπιστεύεται περισσότερο από τους ειδικούς, τους τεχνοκράτες και τους επιστήμονες. Παρά τις συχνές αναφορές που υπάρχουν στη διακήρυξη του κόμματος και στον λόγο του αρχηγού της για την αναγκαιότητα της τεχνολογικής γνώσης, η εμπιστοσύνη στην επιστήμη είναι χαμηλή, γεγονός που συνάδει με την αντιελιτίστικη στάση της ΕΛ και την έντονη ροπή της σε θεωρίες

συνωμοσίας και υπεραπλουστευτικές εξηγήσεις των σύνθετων σύγχρονων φαινομένων (πανδημία, περιβαλλοντική κρίση, κ.λπ.). Επιπλέον, η υποστήριξη δημοψηφισματικών διαδικασιών για τη λήψη των πολιτικών αποφάσεων, σε συνδυασμό με την ανοικτή προώθηση αυταρχικών ιδεών υπέρ ενός ιδεότυπου ισχυρής ηγεσίας και ανελεύθερων απόψεων σε κοινωνικο-πολιτισμικά ζητήματα, αποκαλύπτουν αφενός την ψευδο-φιλελεύθερη αντίληψη περί δημοκρατίας που υποστηρίζει η ΕΛ και αφετέρου τους πραγματικούς κινδύνους που σηματοδοτούν οι θέσεις αυτές για τη φιλελεύθερη δημοκρατία.

3

Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ: ΟΙ ΨΗΦΟΦΟΡΟΙ ΤΗΣ ΑΔ

Μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον μας από τη διάσταση της κομματικής προσφοράς σε εκείνη της εκλογικής ζήτησης (Mudde 2007, Rydgren 2007), θα επιχειρήσουμε να σκιαγραφήσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά των εκλογέων που ψηφίζουν τα κόμματα της ΑΔ, ενώ παράλληλα θα διερευνήσουμε τα ατομικά κίνητρα και μοτίβα που συνδέονται με μια επιλογή ψήφου υπέρ των κομμάτων της ακροδεξιάς σκηνής. Πιο συγκεκριμένα, οι παράγοντες που συνδέονται με πρόθεση ή επιλογή ψήφου μπορεί να αφορούν ατομικές στάσεις και αντιλήψεις των ψηφοφόρων απέναντι σε μια σειρά από κοινωνικο-οικονομικά (προσωπική οικονομική και εργασιακή κατάσταση), κοινωνικο-πολιτισμικά (μετανάστευση–ξеноφοβία) και πολιτικά ζητήματα (εμπιστοσύνη σε θεσμούς, αίσθηση επάρκειας απέναντι στην πολιτική εξουσία, πολιτικός κυνισμός και αυταρχισμός). Τα προαναφερθέντα γίνονται εστίες «παραπόνων» (grievances) δημιουργώντας ζήτηση για τα κόμματα της ΑΔ, τα οποία αφενός καταγγέλλουν τα καθιερωμένα κόμματα και τις πολιτικές ελίτ για αναποτελεσματικότητα και ιδιοτέλεια και αφετέρου ενισχύουν τις αιτιάσεις και τα παράπονα των ψηφοφόρων απέναντι στην κατεστημένη πολιτική και κομματική σκηνή.

Στη μελέτη της ψήφου υπέρ των κομμάτων της ΑΔ είναι σημαντικό να κατανοηθεί και να ληφθεί υπόψη ότι οι παράγοντες της ζήτησης και της προσφοράς βρίσκονται σε μια διαρκή αλληλεπίδραση (Golder 2016) και ότι τα υβριδικά χαρακτηριστικά της ΑΔ, δηλαδή εκείνο το πάτσγουορκ πολιτικών της θέσεων που είναι υπέρ της αγοράς, αλλά και υπέρ μιας νατιβιστικής εκδοχής κοινωνικής πρόνοιας, ενισχύει την εκλογική ελκυστικότητα της κομματικής σκηνής της ΑΔ.

Μέσω εμπειρικών ερευνών ανάλυσης της ακροδεξιάς ψήφου (Arzheimer 2009, Werts, Scheepers & Lubbers 2013, Inglehart & Norris 2016) διαπιστώνουμε ότι εκλογείς που διακατέχονται από κοινωνικο-οικονομική και εργασιακή ανασφάλεια, αντιμεταναστευτικά και ξеноφοβικά συναισθήματα, καθώς και από αντικομματικές και κατά των πολιτικών ελίτ αντιλήψεις τείνουν να εμφανίζουν σημαντικά ισχυρότερη προδιάθεση ψήφου υπέρ των κομμάτων της άκρας δεξιάς από τους υπόλοιπους ψηφοφόρους. Με άλλα λόγια, η ψήφος υπέρ των κομμάτων της άκρας δεξιάς σχετίζεται με την επικράτηση αρνητικών εκλογικών μοτίβων με στόχο την έκφραση διαμαρτυρίας, εναντίωσης ή

και τιμωρίας απέναντι στη θεωρούμενη αδιαφορία, ιδιοτέλεια αλλά και αναποτελεσματικότητα του κατεστημένου πολιτικού συστήματος. Παράλληλα, ιδιαίτερη ερευνητική έμφαση έχει δοθεί στη διερεύνηση των κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών (φύλο, ηλικία, εκπαιδευτικό επίπεδο, επάγγελμα, εισόδημα) που συνθέτουν το βασικό προφίλ των εκλογέων της άκρας δεξιάς, παρά το γεγονός ότι τα εν λόγω κόμματα τείνουν να χαρακτηρίζονται από μία διαρκώς διευρυνόμενη εκλογική πολυσυλλεκτικότητα (Hainsworth 2004; Γεωργιάδου 2008), γεγονός που σταδιακά αποστερεί από το προφίλ των ψηφοφόρων τους τα ιδιαίτερα και διακριτά χαρακτηριστικά που αυτό διέθετε κατά την πρώτη περίοδο εκλογικής ανάδειξης του συγκεκριμένου χώρου. Είναι γνωστό από τη βιβλιογραφία ότι ψηφοφόροι (μέχρι πρότινος ιδίως άνδρες), νεότερων και ώριμων ηλικιών με βασική και μεσαία εκπαιδευτική κατάρτιση, χαμηλό πολιτιστικό και κοινωνικό κεφάλαιο (Betz 1994) και περιορισμένες εργασιακές ευκαιρίες εμφανίζονται περισσότερο διαθέσιμοι στο εκλογικό προσκλητήριο των κομμάτων της άκρας δεξιάς (Arzheimer 2018). Στο μεταξύ, ωστόσο, αρκετά κόμματα της ΑΔ έχουν βελτιώσει τις επιδόσεις τους στις γυναίκες (το λεγόμενο χάσμα φύλου –gender gap– δεν είναι πλέον τόσο διακριτό), όπως και στις ηλικιακές κατηγορίες του ενεργού εργατικού δυναμικού· επίσης, η κύρια εκλογική δεξαμενή της δεν εντοπίζεται στους «χαμένους του εκσυγχρονισμού» (Betz 1998), αλλά περιλαμβάνει εκείνους που είτε βιώνουν απώλειες σε επίπεδο κοινωνικοοικονομικής θέσης είτε/και φοβούνται τον κίνδυνο τέτοιου είδους απώλειες να επισυμβούν.

Εστιάζοντας στην υπάρχουσα βιβλιογραφία (Γεωργιάδου & Ρόρη 2022, Georgiadou & Rori 2023) με στόχο τη σκιαγράφηση των χαρακτηριστικών που συνθέτουν το τυπικό προφίλ των ψηφοφόρων της ΕΛ, παρατηρούμε ότι δεν εντοπίζονται αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις μεταξύ των ψηφοφόρων διαφορετικών τύπων ακροδεξιών κομμάτων. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η ψήφος στην ΕΛ σχετίζεται περισσότερο με τις αντιδράσεις όσον αφορά τη Συμφωνία των Πρεσπών από ό,τι αυτό συμβαίνει στην περίπτωση της ψήφου υπέρ της ΧΑ (Γεωργιάδου & Ρόρη 2022). Η ψήφος υπέρ της ΕΛ στις βουλευτικές εκλογές του 2019 φαίνεται πως συνοδεύτηκε από στοιχεία διαμαρτυρίας ενάντια στο πολιτικό κατεστημένο, ενώ ο εντοπισμός ανελεύθερων και αυταρχικών διαθέσε-

ων στο εκλογικό της σώμα καθιστά αληθοφανές το αφήγημα περί απαξίωσης των θεμελιωδών αρχών της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Παράλληλα, η χρήση απλουστευτικών διαιρετικών σχημάτων μεταξύ του “απλού λαού” και της “διεφθαρμένης ελίτ” εκ μέρους της ΕΛ (Georgiadiou & Manogroulou 2022) δείχνει να βρίσκει πρόσφορο έδαφος στους εκλογείς της. Πρόσφατα εμπειρικά ευρήματα αποδεικνύουν πως η ψήφος υπέρ της Ελληνικής Λύσης παρουσιάζει έντονο λαϊκιστικό υπόβαθρο που συνοδεύεται από την επικρότηση αμεσοδημοκρατικών διαδικασιών στη λήψη πολιτικών αποφάσεων (Γεωργιάδου & Ρόρη 2022).

4

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ

Τα ευρήματά μας προέρχονται από μια πανελλαδική έρευνα πολιτικής συμπεριφοράς με αντιπροσωπευτικό δείγμα που διεξήχθη τον Σεπτέμβριο 2022 (βλ. σχ. υποσ. 2). Πιο αναλυτικά, το ερωτηματολόγιο που σχεδιάστηκε για τις ανάγκες της εν λόγω έρευνας περιείχε μια σειρά από ερωτήσεις και δηλώσεις, οι οποίες ήταν οι ίδιες που χρησιμοποιήθηκαν και για την κωδικοποίηση των θέσεων της ΕΛ στο πλαίσιο της έρευνας «Λαϊκισμός στην Ευρώπη» (βλ. σχ. υποσ. 1) που είχε προηγηθεί, επιτρέποντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη σύγκριση των θέσεων του κόμματος και των ψηφοφόρων του πάνω στους ίδιους άξονες πολιτικής και εντός του ίδιου κάθε φορά πολιτικού χώρου. Οι ψηφοφόροι της ΕΛ επιλέχθηκαν με βάση την ερώτηση όσον αφορά την πρόθεση ψήφου, στην οποία οι ερωτηθέντες/-θείσες δήλωσαν ότι θα ψήφιζαν υπέρ της ΕΛ εάν οι εκλογές πραγματοποιούνταν εκείνη τη συγκεκριμένη ημέρα. Οι ερωτηθέντες/-θείσες τοποθετήθηκαν σε μια σειρά από ζητήματα πολιτικής μέσω μιας 5-βάθμιας κλίμακας Likert που κυμαινόταν από το 1 (διαφωνώ απόλυτα) έως το 5 (συμφωνώ απόλυτα)· η ίδια κλίμακα μέτρησης είχε χρησιμοποιηθεί και για την κωδικοποίηση των θέσεων της ΕΛ δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο συνθήκες συγκρισιμότητας μεταξύ του συγκεκριμένου κόμματος και των ψηφοφόρων του προκειμένου να διαπιστωθεί η μεταξύ τους σύγκλιση. Για την οπτικοποίηση των ευρημάτων και την παρουσίασή τους δημιουργήθηκαν θερμοχάρτες (heatmaps) που απεικονίζουν τη χωρική τοποθέτηση των ψηφοφόρων στις βασικές διαστάσεις του κομματικού ανταγωνισμού και τη χωρική σύγκλιση/απόσταση από το κόμμα –την ΕΛ εν προκειμένω– για το οποίο δηλώθηκε πρόθεση ψήφου στο πλαίσιο της αντιπροσωπευτικής έρευνας.⁴

Ο οριζόντιος άξονας Αριστεράς–Δεξιάς που αντιπροσωπεύει την οικονομική διάσταση, συγκροτήθηκε στη βάση διακυβευμάτων που σχετίζονται με τον ρόλο του κράτους στην οικονομία, την αναδιανομή του πλούτου, τη φορολογική πολιτική και τις υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας. Ο κάθετος άξονας Λαϊκισμού – Μη Λαϊκισμού που διατέμνει τον οριζόντιο άξονα Αριστεράς–Δεξιάς, αναφέρεται

κυρίως σε θέματα στάσεων απέναντι στις ελίτ και τους πολιτικούς θεσμούς, σε απόψεις αναφορικά με την πολιτική και τα μοντέλα διακυβέρνησης, καθώς και με τον τρόπο διαχείρισης της λαϊκής βούλησης εκ μέρους των θεσμών και των πολιτικών αντιπροσώπων, σε αντιλήψεις για την πανδημία COVID-19, καθώς και τρόπου πρόσληψης της τεχνοκρατικής γνώσης και της επιστήμης ευρύτερα (Γράφημα 2α). Παράλληλα, ο δεύτερος κατακόρυφος άξονας Σωβινισμός Κοινωνικής Πρόνοιας – Εξισωτισμός που διαπερνά την οριζόντια διάσταση Αριστεράς–Δεξιάς, αντανακλά θεματικές που αναδεικνύουν αν η πρόσβαση των πολιτών στα αγαθά και τις υπηρεσίες του κοινωνικού κράτους υπακούει στη φιλελεύθερη αρχή της καθολικής ισότητας ή περιορίζεται από εθνοτικά και νατιβιστικά κριτήρια. Με άλλα λόγια, στον άξονα αυτό αποτυπώνεται όλο το εύρος των αντιλήψεων –κοινωνικών, πολιτισμικών, οικονομικών– απέναντι στον μη γηγενή πληθυσμό και εμπειρικλείει αντιλήψεις εκείνων που εν προκειμένω δηλώνουν πρόθεση ψήφου για την ΕΛ όσον αφορά τις κατηγορίες των ανθρώπων που ζουν σε μια επικράτεια και έχουν δικαίωμα πρόσβασης στις προσφερόμενες υπηρεσίες και τα αγαθά του κοινωνικού κράτους (Γράφημα 2β). Η απεικόνιση της διασποράς των ψηφοφόρων που προκύπτει μέσα από τις συγκεντρωτικές τους θέσεις στα ζητήματα πολιτικής τα οποία συγκροτούν τον κάθε άξονα, καταδεικνύει ότι όσο πιο φωτεινό είναι το χρώμα στον θερμοχάρτη, τόσο υψηλότερα είναι τα επίπεδα συγκέντρωσης των ψηφοφόρων στον κάθε άξονα και στα αντίστοιχα τεταρτημόρια που δημιουργούνται από τη μεταξύ των επιμέρους αξόνων διασταύρωση και, επομένως, τόσο μεγαλύτερη είναι η ιδεολογική ομοιογένεια του εκλογικού σώματος της ΕΛ κατά μήκος των επιμέρους ιδεολογικών διαστάσεων. Αντίστοιχα, όσο πιο σκουρόχρωμες είναι οι αποχρώσεις στον θερμοχάρτη, τόσο μεγαλύτερη εμφανίζεται η διασπορά των ψηφοφόρων της ΕΛ και τόσο μεγαλύτερη είναι και η απόστασή τους από το κόμμα που υποστηρίζουν ότι θα ψήφιζαν, εφόσον τη συγκεκριμένη ημέρα λάμβαναν χώρα εκλογές.

Πέραν της διακρίβωσης της χωρικής εγγύτητας πάνω σε βασικές διαστάσεις του κομματικού ανταγωνισμού μεταξύ του κόμματος και του εκλογικού σώματος που δηλώνει πρόθεση ψήφου για το συγκεκριμένο κόμμα, η μελέτη των στάσεων και αντιλήψεων των ψηφοφόρων της ΕΛ συμβάλλει επίσης στην ανίχνευση των κινήτρων και μοτί-

⁴ Οι θερμοχάρτες σχεδιάστηκαν από τον Jordan Kutiyiski που ανήκει στο επιτελείο της Kieskompas BV, τον οποίο οι γράφουσες ευχαριστούν ιδιαίτερα για τη συμβολή του σε όλα τα στάδια της έρευνας, <https://www.kieskompas.nl/nl/>

βων εκλογικής συμπεριφοράς που ερμηνεύουν την ψήφο υπέρ της. Γνωρίζουμε ότι τα κόμματα της ΑΔ προσελκύουν δυσαρεστημένους ψηφοφόρους από άλλα κόμματα τόσο της Δεξιάς όσο και της Αριστεράς, όπως και ψηφοφόρους που απέχουν των εκλογικών διαδικασιών. Συνεπώς, η ανίχνευση και κατανόηση των κινήτρων και των μοτίβων εκλογικής επιλογής ακροδεξιών κομμάτων θα μπορούσε να συμβάλει στην περιστολή της διαρροής ψηφοφόρων από τα καθιερωμένα κόμματα προς εκείνα της ακροδεξιάς σκηνής, αλλά και στην επαναδιεκδίκηση ψηφοφόρων που έχουν ήδη μετακινηθεί προς ακροδεξιά κόμματα.

5

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ: ΧΩΡΙΚΗ ΘΕΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΨΗΦΟΦΟΡΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΥΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΔΙΑΣΤΑΥΡΟΥΜΕΝΟΥΣ ΑΞΟΝΕΣ

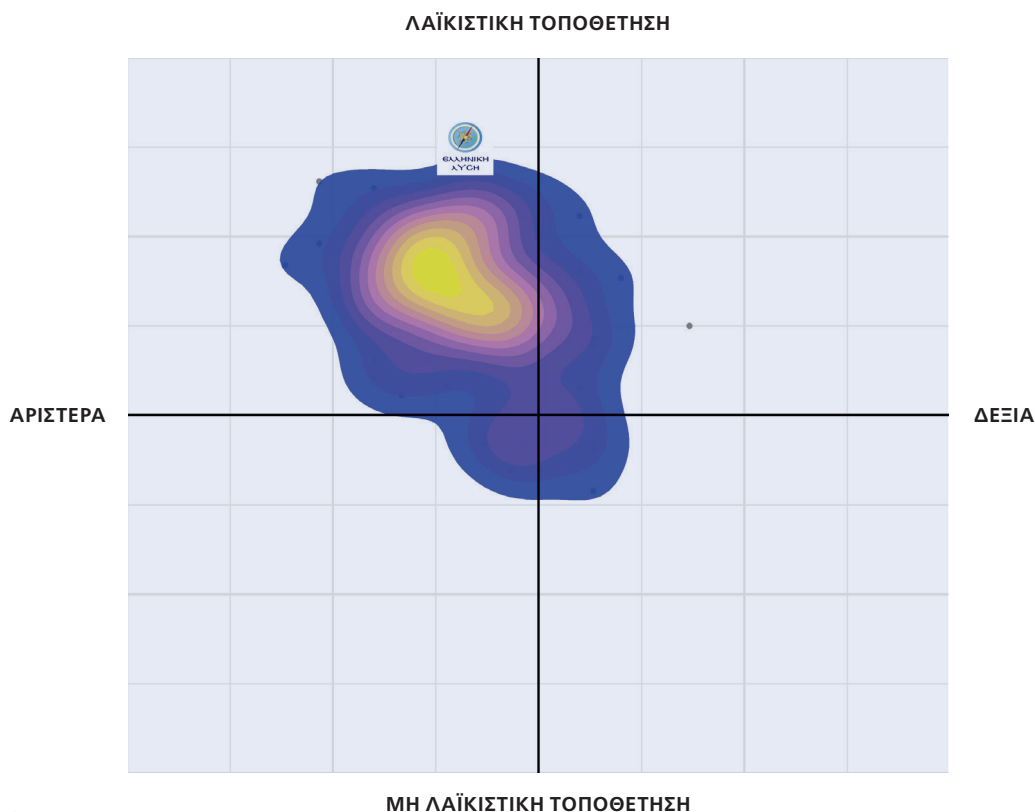
5α. Ο Άξονας Λαϊκισμός – Μη Λαϊκισμός

Πιο αναλυτικά, ο θερμοχάρτης που απεικονίζει την τοποθέτηση της ΕΛ και του εκλογικού της σώματος στον κάθετο άξονα Λαϊκισμού – Μη Λαϊκισμού που διατέμνεται από τον οριζόντιο οικονομικό άξονα Αριστεράς–Δεξιάς (Γράφημα 2α) καταδεικνύει ότι το κόμμα διαπνέεται από πιο ακραίες ιδέες σε σχέση με τους ψηφοφόρους του. Με άλλα λόγια, τα σχετικά υψηλά επίπεδα διασποράς των ψηφοφόρων της ΕΛ μέσα στον διδιάστατο ιδεολογικό χώρο καταδεικνύουν ότι οι τελευταίοι τείνουν να χαρακτηρίζονται από ένα λιγότερο έντονο λαϊκιστικό σύστημα πεποιθήσεων σε σχέση με τις θέσεις του κόμματος. Μάλιστα, μια προσεκτικότερη ανάγνωση των ευρημάτων της έρευνας πολιτικής συ-

μπεριφοράς που έχουμε στη διάθεσή μας δικαιολογεί την απόσταση που καταγράφεται μεταξύ της ΕΛ και των ψηφοφόρων της πάνω στον κάθετο άξονα Λαϊκισμού – Μη Λαϊκισμού. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το 84.5% του εκλογικού σώματος της ΕΛ συμφωνεί (μάλλον και απολύτως) με την άποψη ότι «το σύστημα δρα εναντίον των απλών ανθρώπων», καθώς και ότι το 75% εξ αυτών δηλώνει πως «η πολιτική συνοψίζεται σε μία πάλη μεταξύ του λαού και των ισχυρών», γίνεται κατανοητό πως η συντριπτική πλειοψηφία των ψηφοφόρων της ΕΛ εναντιώνεται στο κατεστημένο σύστημα και ταυτίζεται με το απλοϊκό διαιρετικό σχήμα «λαός εναντίον ελίτ».

Γράφημα 2α

Η τοποθέτηση της ΕΛ και των ψηφοφόρων της πάνω στον άξονα Αριστεράς–Δεξιάς και Λαϊκισμού – Μη Λαϊκισμού

Ωστόσο, ένα διόλου ευκαταφρόνητο τμήμα των εκλογέων της ΕΛ φαίνεται να δείχνει εμπιστοσύνη στους ειδικούς (38.5%) και την επιστήμη (50.5%), γεγονός που βρίσκεται σε αναντιστοιχία με την έντονη αντιελιτίστικη ταυτότητα του κόμματος. Η εν λόγω παράμετρος συμβάλλει στην ερμηνεία της απόστασης που παρατηρείται μεταξύ της ΕΛ και των ψηφοφόρων της πάνω στον κάθετο άξονα Λαϊκισμού – Μη Λαϊκισμού. Παράλληλα, η επικρότηση δημοψηφισματικών διαδικασιών για τη λήψη αποφάσεων σε επίπεδο σημαντικών πολιτικών ζητημάτων εμφανίζει υψηλό ποσοστό επιδοκμασίας (76.9%) στους εκλογείς της ΕΛ, ένα εύρημα που ευθυγραμμίζεται στις προγραμματικές θέσεις του κόμματος περί απόρριψης του συναινετικού μοντέλου διακυβέρνησης και υποστήριξης αμεσοδημοκρατικών διαδικασιών στη λήψη πολιτικών αποφάσεων. Τέλος, η υιοθέτηση θεωριών συνωμοσίας και η χρήση απλοϊκών εξηγητικών σχημάτων για την επίλυση σύνθετων προβλημάτων εκ μέρους της ΕΛ φαίνεται πως βρίσκει ανταπόκριση στο εκλογικό της σώμα. Οι ψηφοφόροι της ΕΛ διακρίνονται από έντονο συνωμοσιολογικό φορτίο αντιλήψεων, καθώς ένα εντυπωσιακό ποσοστό που ανέρχεται στο 83.6% θεωρεί πως «δεν έχει σημασία για ποιον ψηφίζουμε, καθώς οι πλούσιοι ελέγχουν όλα τα πολιτικά κόμματα», ενώ το 72.5% τάσσεται υπέρ της άποψης ότι «το κυβερνών κόμμα χρησιμοποίησε την πανδημία προκειμένου να άρει τις ελευθερίες των πολιτών». Το ένα τρίτο των εκλογέων της ΕΛ δεν συμφωνεί με την αντικομματική τοποθέτηση ότι τα «κόμματα κάνουν περισσότερο κακό παρά καλό στην κοινωνία», γεγονός που επίσης δικαιολογεί την παρατηρούμενη απόσταση μεταξύ των εκλογέων της ΕΛ και του ίδιου του κόμματος επί του κάθετου άξονα.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω μπορούμε να ισχυριστούμε ότι παρά την παρατηρούμενη απόσταση όσον αφορά την τοποθέτηση των ψηφοφόρων της ΕΛ και του ίδιου του κόμματος στον κάθετο άξονα Λαϊκισμού – Μη Λαϊκισμού, η πλειοψηφία τους εμφανίζεται να συγκεντρώνεται σε περιοχές του λαϊκιστικού χώρου στο πλαίσιο του κάθετου άξονα, γεγονός που σημαίνει ότι παρά τις υφιστάμενες αποκλίσεις υπάρχει εγγύτητα στον πυρήνα των τοποθετήσεων που εντοπίζονται στην περιοχή του λαϊκισμού του κάθετου άξονα Λαϊκισμός – Μη Λαϊκισμός.

5β. Ο Άξονας Αριστερά–Δεξιά

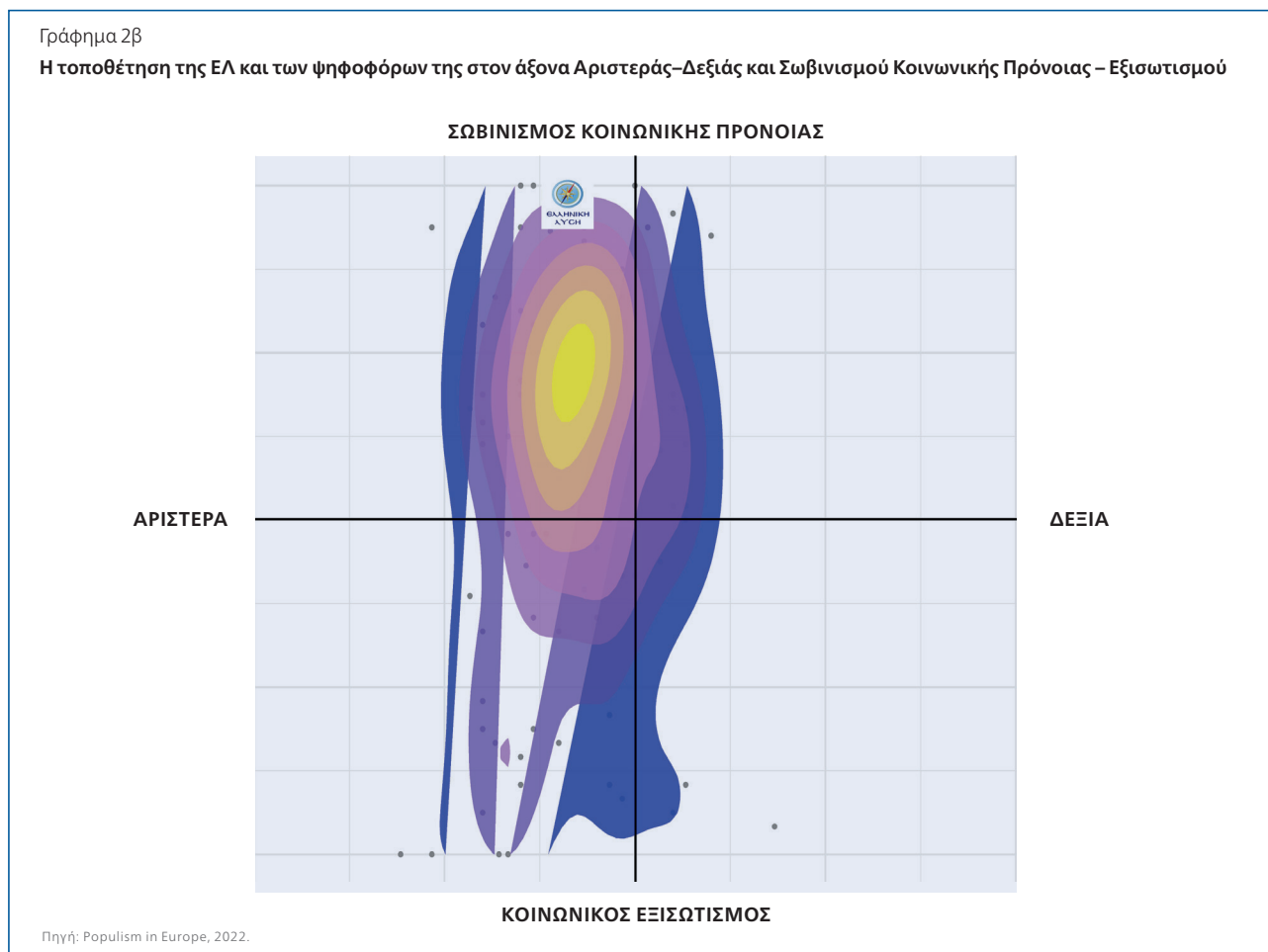
Εστιάζοντας το ενδιαφέρον μας στον οριζόντιο οικονομικό άξονα Αριστερά–Δεξιά, παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία του εκλογικού σώματος της ΕΛ τοποθετείται στο κεντρο-αριστερό φάσμα του οριζόντιου άξονα, συγκλίνοντας εν μέρει προς τη θέση του κόμματος που επίσης τοποθετείται αριστερότερα του κέντρου στον συγκεκριμένο άξονα (βλ. και Γράφημα 1α). Πιο αναλυτικά, ωστόσο, τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι, σε γενικές γραμμές, οι ψηφοφόροι της ΕΛ χαρακτηρίζονται από πιο αριστερόστροφες οικονομικές αντιλήψεις καθώς τάσσονται υπέρ πολιτικών που συνδέονται με το μοντέλο του οικονομικού παρεμβατισμού και κοινωνικού προστατευτισμού: το 48.2% των εκλογέων της υποστηρίζει (απολύτως και μάλλον) ότι «το κράτος θα πρέπει να διαδραματίζει έναν μεγαλύτερο ρόλο στη ρύθμιση

της οικονομίας», ενώ το 76.4% τάσσεται υπέρ της άποψης πως «κάθε Έλληνας πολίτης πρέπει να λαμβάνει ένα βασικό εισόδημα». Παράλληλα, το εκλογικό σώμα της ΕΛ επιδοκμάζει τη συγκρότηση ενός ισχυρού κράτους πρόνοιας με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής ασφάλισης και της αναδιανομής του πλούτου: είναι ενδεικτικό πως το 58.2% των ψηφοφόρων της συμφωνεί πως «ο πλούτος θα πρέπει να διανέμεται από τους πλουσιότερους στους φτωχότερους», ενώ το 73.6% θεωρεί πως «το κράτος πρέπει να παρέχει ισχυρότερη οικονομική στήριξη στους ανέργους». Μπορεί η ΕΛ να τοποθετείται στο κεντρο-αριστερό φάσμα του οικονομικού άξονα, ωστόσο, όπως έχει ήδη αναλυθεί, καλλιεργεί ένα μικτό οικονομικό αφήγημα στη βάση δεξιόστροφων και αριστερόστροφων προτάσεων. Με άλλα λόγια, η προάσπιση ενός μοντέλου πολιτικών ελεύθερης αγοράς συνοδεύεται τόσο από την επιβολή υψηλότερης φορολογίας για τις τράπεζες και τα χρηματιστηριακά κέρδη όσο και από τη διασφάλιση μιας σειράς αναδιανεμητικών πολιτικών που απευθύνονται αποκλειστικά στους γηγενείς πολίτες του έθνους-κράτους (Georgiadiou & Manroulou, 2022).

5γ. Ο Άξονας Σωβινισμός Κοινωνικής Πρόνοιας – Εξισωτισμός

Προχωρώντας στην ερμηνεία του θερμοχάρτη που παρουσιάζει τη θέση της ΕΛ και του εκλογικού της σώματος στον κάθετο άξονα Σωβινισμού Κοινωνικής Πρόνοιας – Εξισωτισμού που διατέμνεται από τον οριζόντιο οικονομικό άξονα Αριστερά–Δεξιά (Γράφημα 2β), καταδεικνύεται ότι οι ψηφοφόροι της ΕΛ εμφανίζουν χαμηλότερη υποστήριξη σε ένα σωβινιστικό μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας συγκριτικά με τις θέσεις του ίδιου του κόμματος στον συγκεκριμένο άξονα. Πιο συγκεκριμένα, η ΕΛ τοποθετείται σχεδόν στην κορυφή του κάθετου άξονα, επιβεβαιώνοντας ότι τάσσεται υπέρ ενός μοντέλου κοινωνικού προστατευτισμού το οποίο προωθεί την εθνική αρχή και τον νατιβισμό ως οργανωτική βάση της κοινωνικής πολιτικής. Λαμβάνοντας υπόψη το προγραμματικό της αφήγημα, προκύπτει αβίαστα πως η αναποτελεσματικότητα του μοντέλου κοινωνικής πρόνοιας αποδίδεται στη μετανάστευση. Με άλλα λόγια, η μετανάστευση δεν νοείται αποκλειστικά ως μία εθνικοπολιτισμική απειλή από τα κόμματα της άκρας δεξιάς, αλλά ταυτόχρονα συνιστά και μία οικονομική επιβάρυνση για το έθνος-κράτος. Η ΕΛ επικροτεί την κατάργηση των κοινωνικών επιδομάτων για τους μετανάστες, περιορίζοντας τη δωρεάν πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης αποκλειστικά σε μετανάστες που αποδίδουν φορολογικές και ασφαλιστικές εισφορές στο ελληνικό κράτος. Ταυτόχρονα, υπογραμμίζει την προτεραιοποίηση του γηγενούς πληθυσμού στις ευκαιρίες απασχόλησης και συνδέει τη μείωση που υφίσταται ο μέσος μισθός με την παρουσία μεταναστών. Ως εκ τούτου, η διατύπωση ενός προγραμματικού αφηγήματος σε ζητήματα κοινωνικού κράτους με νατιβιστικό προσανατολισμό που δείχνουν προτίμηση για πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας περιορίζοντας ωστόσο την επιλεξιμότητα των υποστηριζόμενων κοινωνικών παροχών στον γηγενή πληθυσμό ερμηνεύει την τοποθέτηση της ΕΛ στο άνω άκρο του κατακόρυφου

άξονα και εντός του αριστερού τεταρτημορίου του πολιτικού υποχώρου που δημιουργείται από τη διασταύρωση του κάθετου (κοινωνικό κράτος) και του οριζόντιου (οικονομικού) άξονα.

Από την τοποθέτηση όσων δήλωσαν πρόθεση ψήφου για την ΕΛ στους διασταυρούμενους άξονες Αριστεράς-Δεξιάς και Σωβινισμού Κοινωνικής Πρόνοιας – Εξισωτισμού προκύπτουν εξαιρετικά υψηλά επίπεδα διασποράς των εκλογέντων της ΕΛ στον κάθετο άξονα, οι οποίοι κατανομούνται σε ολόκληρο το εύρος του συγκεκριμένου άξονα, καταδεικνύοντας αφενός ότι ο πυρήνας τους τείνει να μην ασπάζεται τις νατιβιστικές θέσεις του κόμματος περί αποκλειστικής παροχής των υπηρεσιών του κοινωνικού κράτους στους γηγενείς Έλληνες πολίτες και αφετέρου ότι όσοι δηλώνουν πρόθεση ψήφου για την ΕΛ χαρακτηρίζονται από εξαιρετικά ετερόκλητες αντιλήψεις όσον αφορά τα διακυβεύματα που συγκροτούν την εν λόγω ιδεολογική διάσταση. Συγκεκριμένα, μέσα από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει μάλιστα ότι η πλειοψηφία των ψηφοφόρων της ΕΛ τάσσεται υπέρ της προτεραιοποίησης του γηγενούς πληθυσμού έναντι των μεταναστών, τόσο στην αγορά εργασίας, όσο και στις υπηρεσίες του κοινωνικού κράτους, εντούτοις μόλις το 38.2% εξ αυτών συμφωνεί (απολύτως και μάλλον αθροιστικά) με την άποψη ότι «οι μέσοι μισθοί μειώνονται εξαιτίας

όσων έρχονται να μείνουν και να εργαστούν στην Ελλάδα», καθώς και με την άποψη ότι «δεν θα πρέπει να επιτρέπεται στους μετανάστες να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης». Διαπιστώνεται, επιπλέον, ότι περίπου το ένα τέταρτο όσων δηλώνουν πρόθεση ψήφου υπέρ της ΕΛ δεν διακατέχονται από νατιβιστικές και αντιμεταναστευτικές αντιλήψεις, συμφωνώντας με την άποψη ότι οι μετανάστες πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τον γηγενή πληθυσμό, το ίδιο όπως και τα παιδιά με μεταναστευτικό υπόβαθρο πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με εκείνα του γηγενούς πληθυσμού. Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, κατανοούμε όχι μόνο γιατί η θέση του εκλογικού σώματος της ΕΛ παρουσιάζει απόκλιση σε σχέση με εκείνη του κόμματος στη διάσταση Σωβινισμού Κοινωνικής Πρόνοιας – Εξισωτισμού, αλλά και γιατί οι ψηφοφόροι του εν λόγω κόμματος παρουσιάζουν εξαιρετικά υψηλά επίπεδα διασποράς και, επομένως, ιδεολογικής ανομοιογένειας στον κάθετο άξονα τόσο μεταξύ τους όσο και με το κόμμα για το οποίο έχουν δηλώσει πρόθεση ψήφου.

5δ. Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά εκλογών με πρόθεση ψήφου υπέρ της ΕΛ

Εστιάζοντας στο ατομικό προφίλ όσων δήλωσαν πρόθεση ψήφου υπέρ της ΕΛ (Πίνακας 2) παρατηρούμε ότι το φύλο εξακολουθεί να παραμένει ένας παράγοντας ερμηνείας της ψήφου υπέρ των κομμάτων της ελληνικής ΑΔ. Αν και είναι εμπειρικά διαπιστωμένο (Mayer 2015) ότι το «χάσμα φύλου» (gender gap) αμβλύνεται, έως και εξαφανίζεται σε ορισμένες περιπτώσεις όπως εκείνη του Γαλλικού Εθνικού Συναγερμού) (RN), εντούτοις στην περίπτωση της ΕΛ το χάσμα αυτό φαίνεται να διατηρείται. Τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι η ΕΛ εισπράττει μεγαλύτερη εκλογική υποστήριξη από τους άνδρες ψηφοφόρους, παρουσιάζοντας εμφανώς χαμηλότερη εκλογική διείσδυση στον γυναικείο πληθυσμό η οποία ανέρχεται μόλις στο 3,3%, ένα ποσοστό το οποίο δεν ξεπερνά το μέσο εθνικό εκλογικό ποσοστό του κόμματος, τόσο στις βουλευτικές εκλογές του 2019, όσο και στις διπλές εκλογές του 2023. Αναφορικά με τον ηλικιακό παράγοντα, θα λέγαμε ότι η ΕΛ παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά εκλογικής διείσδυσης μεταξύ των παραγωγικών (25-44 ετών) και των πιο ώριμων ηλικιακών κατη-

γοριών (45-64 ετών) καταγράφοντας μεταξύ αυτών ποσοστά που υπερκαλύπτουν το μέσο εκλογικό ποσοστό του κόμματος στην επικράτεια. Το αφήγημα της ΕΛ φαίνεται να βρίσκει πρόσφορο έδαφος σε ηλικιακές κατηγορίες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες προσαρμογής στις απαιτήσεις μιας νέας εποχής, στην οποία έχει ήδη εισέλθει ο δυτικός κόσμος και όπου συντελούνται επαναστατικές τεχνολογικές καινοτομίες που ήδη καλλιεργούν φόβους για απώλεια θέσεων εργασίας και χρήσης ολοένα και λιγότερου ανθρωπίνου δυναμικού στις επιχειρήσεις και την αγορά (Schwab 2016). Τέλος, μέσα από τη σύνδεση του εκπαιδευτικού επιπέδου όσων δήλωσαν πρόθεση ψήφου υπέρ της ΕΛ προκύπτουν ευρήματα που ευθυγραμμίζονται με τα πορίσματα των εμπειρικών ερευνών ανάλυσης της ακροδεξιάς ψήφου: ψηφοφόροι με μεσαίο και χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο τείνουν να εμφανίζουν υψηλότερη εκλογική διαθεσιμότητα για την ΑΔ, γεγονός που επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση της ΕΛ. Συγκεκριμένα, η ΕΛ παρουσιάζει υψηλότερη εκλογική διείσδυση σε ψηφοφόρους με μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης, καθώς θεωρείται ότι διαθέτουν περιορισμένα ανταντακλαστικά για την αντιμετώπιση της κοινωνικο-οικονομικής ανασφάλειας και του πολιτισμικού φόβου.

Πίνακας 2

Τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των ψηφοφόρων της ΕΛ

ΦΥΛΟ	
Άνδρες	7,1
Γυναίκες	3,3
ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	
17-24 ετών	3,3
25-34 ετών	5,9
35-44 ετών	5,1
45-54 ετών	8,2
55-64 ετών	6
65+ ετών	3,2
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	
Κατώτερη εκπαίδευση	4,2
Μέση εκπαίδευση	5,9
Ανώτερη εκπαίδευση	3,2

Πηγή: Πηγή: Έρευνα πολιτικής συμπεριφοράς Kara Research (Οκτώβριος 2022)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Παρότι η σύγκλιση πάνω σε σημαντικά διακυβεύματα που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα του πολιτικο-ιδεολογικού χώρου μεταξύ των θέσεων της ΕΛ και των απόψεων των ψηφοφόρων που δήλωναν ότι θα την ψηφίσουν (Οκτώβριος 2022) είναι υπαρκτή και όχι αμελητέα, ωστόσο είναι ιδιαίτερα σημαντικές και οι παρατηρούμενες μεταξύ τους αποκλίσεις. Όπως προέκυψε από την παρουσίαση των δεδομένων των δύο ερευνών που αξιοποιήσαμε –εκείνης που αφορά τις θέσεις εννέα κομμάτων της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς σκηνής και μιας πανελλαδικής έρευνας πολιτικής συμπεριφοράς με αντιπροσωπευτικό δείγμα– η ΕΛ είναι ένα κόμμα περισσότερο λαϊκιστικό από τους φερόμενους εκλογείς της, γεγονός που ευθυγραμμίζεται με τα υπάρχοντα εμπειρικά πορίσματα για την απόσταση που παρατηρείται μεταξύ των ακροδεξιών κομμάτων και των ψηφοφόρων τους στον άξονα Λαϊκισμού – Μη Λαϊκισμού (Mudde 2007:222). Παρότι τόσο η ίδια ως κόμμα όσο και οι ψηφοφόροι της ασπάζονται το λαϊκιστικό αφήγημα που αρθρώνεται γύρω από τις θεματικές της εναντίωσης στις ελίτ, την πολιτική και την επιστήμη, η μεταξύ τους χωρική απόσταση σε συνδυασμό με τα σχετικά υψηλά επίπεδα διασποράς των τελευταίων στον άξονα Λαϊκισμού – Μη Λαϊκισμού καταδεικνύουν ότι οι εκλογείς της διαθέτουν ένα λιγότερο έντονο και συμπαγές σύστημα λαϊκιστικών πεποιθήσεων σε σύγκριση με τις τοποθετήσεις του κόμματος. Σε ό,τι αφορά τις θέσεις κόμματος και εκλογέων στον οικονομικό άξονα, ο προσανατολισμός αμφοτέρων είναι αριστερόστροφος, όπως όμως αυτό συμβαίνει με την πλειονότητα των εκλογέων των κομμάτων, πλην εκείνων της Νέας Δημοκρατίας (ΝΔ). Το εύρημα αυτό θα μπορούσε να ερμηνευτεί και ως εμπόδιο: από τη μια μεριά, οι περισσότεροι δεξιόστροφοι εκλογείς της ΝΔ να αποστατήσουν προς την ΕΛ· από την άλλη μεριά, ωστόσο, το συγκεκριμένο εύρημα θα μπορούσε να υποδηλώνει ότι οι περισσότεροι αριστερόστροφοι ψηφοφόροι της ΕΛ θα ήταν δυνατόν να μετακινηθούν προς τα υπόλοιπα κόμματα που τοποθετούνται από το κέντρο και προς τα αριστερά του άξονα Αριστεράς–Δεξιάς. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ωστόσο οι θέσεις των εκλογέων της ΕΛ σε ζητήματα που αφορούν την πρόσβαση στο κράτος πρόνοιας και την αγορά εργασίας· η διασπορά των ψηφοφόρων της ΕΛ είναι ιδιαίτερα έντονη, με όσους δηλώνουν πρόθεση ψήφου γι' αυτήν να κατανέμονται σε όλο το μήκος του συγκεκριμένου άξονα. Διαπιστώσαμε, μάλιστα, ότι ένα διόλου ευκαταφρόνητο τμήμα (περίπου 1/4) όσων δηλώνουν πρόθεση ψήφου υπέρ της ΕΛ δεν διακατέχεται

από νατιβιστικές και αντιμεταναστευτικές αντιλήψεις και δεν συμφωνεί με τις σωβινιστικές τοποθετήσεις της σε ζητήματα κοινωνικής πρόνοιας ούτε με το πρόκριμα της εθνικής προτεραιότητας στην αγορά εργασίας που υπερασπίζεται σθεναρά και χωρίς σχετικοποιήσεις η ΕΛ.

Σε ό,τι αφορά το προφίλ των εκλογέων της ΕΛ, το σύστημα πεπειθησέων τους είναι λιγότερο συνεκτικό από τις θέσεις και τον προσανατολισμό του κόμματος. Η ΕΛ είναι ένα ξεκάθαρα λαϊκιστικό και εθνικο-σωβινιστικό κόμμα, το πλέον εθνικο-σωβινιστικό και το δεύτερο (μετά το AfD) πιο λαϊκιστικό από τα εννέα κόμματα που εξετάστηκαν στο πλαίσιο της συγκριτικής μας έρευνας για τον λαϊκισμό. Πρόκειται, επίσης, για ένα κόμμα εμφανώς περισσότερο ριζοσπαστικό από τους ψηφοφόρους του, οι οποίοι έχοντας μια αριστερόστροφη τοποθέτηση στα οικονομικά θέματα καθίστανται, δυνητικά τουλάχιστον, διεκδικησίμοι και από άλλους κομματικούς χώρους που διαθέτουν μια αντίστοιχη τοποθέτηση, πολλώ μάλλον διεκδικησίμοι θα μπορούσαν να θεωρηθούν οι εκλογείς που δεν υποστηρίζουν νατιβιστικά προτάγματα ούτε υπερασπίζονται αντιμεταναστευτικές θέσεις παρότι δήλωναν πρόθεση ψήφου υπέρ της ΕΛ.

Οι λόγοι που οι ψηφοφόροι υποστηρίζουν εκλογικά κόμματα της ΑΔ έχουν τυπολογηθεί σε δύο κατηγορίες: η μία κατηγορία έχει να κάνει με επιχειρήματα που αφορούν στην ύπαρξη οικονομικής ανασφάλειας και η άλλη με επιχειρήματα πολιτισμικής αντίδρασης (Georgiadou, Rori & Roumanias 2018). Παρότι τα επιχειρήματα που αρθρώνονται γύρω από το φαινόμενο της πολιτισμικής αντίδρασης θεωρούνται ισχυρότερα εκείνων που περιστρέφονται γύρω από την οικονομική ανασφάλεια για τη διαμόρφωση μιας στάσης εκλογικής υποστήριξης υπέρ της ΑΔ (Inglehart & Norris 2016), νεότερα πορίσματα καταδεικνύουν την ιδιαίτερη σημασία που διαδραματίζει η οικονομική και εργασιακή ανασφάλεια για μια υπέρ της ΑΔ εκλογική επιλογή (Halikiouridou & Vlandas 2022). Τα αποτελέσματα της δικής μας έρευνας συνηγορούν επίσης προς μια τέτοια κατεύθυνση. Το γεγονός ότι η πλειονότητα των ψηφοφόρων στην Ελλάδα, όπως τεκμαίρεται από την πανελλαδική έρευνα που διεξήγαμε φαίνεται να εγκρίνει κοινωνικές πολιτικές που θα ωφελούσαν την κοινωνία στο σύνολό της, είναι ένα επιπλέον επιχειρήμα προς την κατεύθυνση της ύπαρξης δυνατότητας επαναδιεκδίκησης (σημαντικής) μερίδας εκλογέων που φέρεται να υποστηρίζει εκλογικά κόμματα της ΑΔ.

Το εκλογικό σώμα, κατά ένα μεγάλο μέρος, φέρεται να προκρίνει πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας, προστασίας και ενίσχυσης της απασχόλησης. Το γεγονός ότι οι πολίτες στο δείγμα μας εμφανίζονται να διαθέτουν, κατά πλειοψηφία, έναν αριστερόστροφο προσανατολισμό σημαίνει ότι το εθνικό κράτος πρόνοιας λογίζεται από αυτούς ως κομβικής σημασίας για τη δημιουργία ενός συνεκτικού πλέγματος πολιτικών που εστιάζουν στην κοινωνική ένταξη και προστασία. Με δεδομένο ότι η ΕΕ διαδραματίζει σημαντικό ρόλο προς αυτήν την κατεύθυνση, συμπληρώνοντας και προσανατολίζοντας τις δράσεις των εθνικών κρατών, είναι προφανές ότι πολιτικές που χαράσσονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο επίσης επιδρούν στους πολιτικούς προσανατολισμούς των πολιτών. Η καταπολέμηση της φτώχειας, των εντεινόμενων ανισοτήτων λόγω, επιπροσθέτως, των κρίσεων που προηγήθηκαν (οικονομική κρίση, πανδημία), όπως και των συνεπειών από την ψηφιακή μετάβαση και την κλιματική αλλαγή, απαιτούν τη χάραξη και εφαρμογή περισσότερο συμπεριληπτικών πολιτικών που θα αντιμετωπίζουν παλιά και νεότερα προβλήματα κοινωνικής ένταξης, τα οποία θίγουν ολοένα και μεγαλύτερα σύνολα πολιτών. Παρότι δεν φαίνεται να υπάρχουν ετοιμοπαράδοτες συνταγές για την αντιμετώπιση της ακροδεξιάς εκλογικής επέλασης, ωστόσο τα ερευνητικά δεδομένα καταδεικνύουν ότι συντονισμένες πολιτικές που προωθούν τη δημιουργία ποιοτικών θέσεων εργασίας, εξασφαλίζουν κοινωνικές παροχές, πρόσβαση στα δημόσια αγαθά και δίκαιες αμοιβές και, επίσης, προτεραιοποιούν την ένταξη των νέων και ευάλωτων κοινωνικών κατηγοριών σε μια αγορά εργασίας με αξιοπρεπείς συνθήκες και αμοιβές είναι παράγοντες που μπορεί να λειτουργήσουν ευεργετικά προκειμένου να εκτονωθούν τα παράπονα τα οποία λειτουργούν ως καταλύτες για την ενίσχυση της άκρας δεξιάς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arzheimer, K.** (2009). "Protest, Neo-Liberalism or Anti-Immigrant Sentiment: What Motivates the Voters of the Extreme Right in Western Europe?" *Comparative Governance and Politics*, 2: 173–197.
- Arzheimer, K.** (2018). "Explaining Electoral Support for the Radical Right". In J. Rydgren (ed.), *The Oxford Handbook of the Radical Right*. Oxford: Oxford University Press.
- Betz, H.-G.** (1994). *Radical Right-wing Populism in Western Europe*. London: Palgrave MacMillan.
- Chouliaraki, L.** (2024). *Wronged. The weaponization of victimhood*. Columbia University Press.
- Γεωργιάδου, Β.** (2008). *Η Άκρα Δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης. Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Γεωργιάδου, Β.** (2019). *Η Άκρα Δεξιά στην Ελλάδα (1965-2018)*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Γεωργιάδου, Β., & Ρόρη, Λ.** (2022). "Η Άκρα Δεξιά στη μεταμνημονιακή εποχή: Κίνητρα ψήφου, διαθεσιμότητα και ελλοχεύουσα δυναμική". Στο Β. Αρανίτου, Β. Γεωργιάδου & Μ. Τσατσάνης (επιμ.), *Η εκλογική συμπεριφορά των Ελλήνων ανάμεσα στα μνημόνια και την πανδημία: στάσεις, αντιλήψεις, στοιχίσες και αποστοιχίσες* (σελ. 220-258). Αθήνα: Gutenberg.
- Georgiadou, V.** (2019). The state of the far right in Greece, Friedrich Ebert Stiftung, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/athen/15846.pdf>
- Georgiadou, V., & Mavropoulou, J.** (2021). "Anti-Establishment Parties in Government: syriza-anel Policy-Making Match between the Radical Left and the Radical Right". *Southeastern Europe*, 45(1): 19-47. <https://doi.org/10.30965/18763332-45010003>
- Georgiadou, V., & Mavropoulou, J.** (2022). "Greek Solution". In *Populism in Europe - a comparative study of 9 populist parties*. Athens: Friedrich-Ebert-Stiftung. <https://athens.fes.de/projekte/populism-in-europe>
- Georgiadou, V. & Rori, L.** (2023). Who votes for the far right in Greece, *EUROPP*, <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2023/07/05/who-votes-for-the-far-right-in-greece/>
- Georgiadou, V., Rori, L. & Roumanias, C.** (2018). Mapping the European far right in the 21st century: A meso-level analysis. *Electoral Studies*, 54: 103-115, <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2018.05.004>
- Golder, M.** (2016). Far right parties in Europe. *The Annual Review of Political Science*, 17: 477-97
- Hainsworth, P.** (2004). *Η Ακροδεξιά. Ιδεολογία-Πολιτική-Κόμματα*. (μτφρ. Θ. Αθανασίου, επιμ. Β. Γεωργιάδου). Αθήνα: Παπαζήση.
- Halikiopoulou, D. & Vlandas, T.** (2022). *Understanding right-wing populism and what to do about it*. Report by Friedrich Ebert Stiftung. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4122538>
- Inglehart, R. F. & Norris, P.** (2016). *Trump, Brexit and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash*, HKS Faculty Research Working Paper, https://formiche.net/wp-content/blogs.dir/10051/files/2017/01/RWP16-026_Norris.pdf
- Mayer, N.** (2015). "The closing of the radical right gender gap in France?". *Fr Polit*, 13: 391–414. <https://doi.org/10.1057/fp.2015.18>
- Mudde, C.** (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511492037>
- Norris, P., & Inglehart, R.** (2019). *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rori, L. & Georgiadou, V.** (2023). The June 25th elections and the complex mosaic of the far right, Heinrich Böll Stiftung, Thessaloniki, <https://gr.boell.org/en/2023/07/03/oi-ekloges-tis-25is-ioynioy-kai-syntheto-mosaiko-tis-akras-dexias>
- Rydgren, J.** (2007). The sociology of the radical right. *The Annual Review of Sociology*, 33: 241-62.
- Schwab, K.** (2016). *The fourth industrial revolution*, World Economic Forum, Cologny/Geneva.
- Van der Wardt, M. & Rooduijn, M.** (2023). Past the saturation point: Why voters switch from mainstream to niche parties and vice-versa. *Swiss Political Science Review*, 29: 422-42,
- Werts, H., Scheepers, P., & Lubbers, M.** (2013). "Euro-scepticism and Radical Right-Wing Voting in Europe, 2002–2008: Social Cleavages, Socio-Political Attitudes and Contextual Characteristics Determining Voting for the Radical Right". *European Union Politics*, (14)2: 183–205.

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Η **Βασιλική Γεωργιάδου** είναι καθηγήτρια Πολιτικής Επιστήμης στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου, διευθύντρια και πρόεδρος του Δ.Σ. του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ). Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στη μελέτη της Άκρας Δεξιάς στην Ελλάδα και την Ευρώπη, των φαινομένων του ριζοσπαστισμού και του πολιτικού εξτρεμισμού. Είναι επικεφαλής της ομάδας έργου του Παντείου Πανεπιστημίου στο ερευνητικό πρόγραμμα Horizon 2020 "EnTrust. Enlightened Trust: An examination of trust and distrust in governance" και συντονίστρια του ερευνητικού έργου "DeMoLiSH_ Detecting, Monitoring and Linking online Hate Speech and offline Hate Crime" (HFRI, Greece 2.0).

Η **Τζένη Μαυροπούλου** είναι Υποψήφια Διδάκτωρ στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου και Επιστημονική Συνεργάτης του Κέντρου Πολιτικών Ερευνών (ΚΠΕ). Τα κύρια ερευνητικά της ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στη μελέτη της Άκρας Δεξιάς στη δυτική Ευρώπη, των κομμάτων που στρέφονται εναντίον του κατεστημένου, της εκλογικής συμπεριφοράς και των μεθόδων έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες.

ΕΚΔΟΤΗΣ

Friedrich-Ebert-Stiftung
Athens Office
Neofytou Vamva 4 | 10674 Athens | Greece

Responsible:
Arne Schildberg | Director
Phone: +30 210 72 44 670
<https://athens.fes.de>

Email:
info.athens@fes.de

Commercial use of all media published by the Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) is not permitted without the written consent of the FES.

Η ΕΠΑΝΑΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΨΗΦΟΦΟΡΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΑΣ ΔΕΞΙΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΘΙΕΡΩΜΕΝΑ ΚΟΜΜΑΤΑ.

Η περίπτωση των εκλογών της Ελληνικής Λύσης

Το κείμενο αναφέρεται στην ελληνική περίπτωση της Άκρας Δεξιάς και διερευνά εάν οι εκλογείς της είναι, δυνητικά τουλάχιστον, επαναδιεκδικήσιμοι από τα καθιερωμένα κόμματα. Με ιδιαίτερη εστίαση στο κόμμα της Ελληνικής Λύσης (ΕΛ) που εμφανίζεται ως το ισχυρότερο και συνεκτικότερο στον ακροδεξιό πόλο στην Ελλάδα, ακολουθούνται εξηγητικές προσεγγίσεις που απορρέουν από τη σκοπιά τόσο της κομματικής προσφοράς όσο και της εκλογικής ζήτησης. Στο κείμενο επιχειρείται αφενός να εντοπιστεί η τοποθέτηση της ΕΛ πάνω σε βασικές διαστάσεις που διαμορφώνουν το πλαίσιο του κομματικού ανταγωνισμού και αφετέρου να αναζητηθούν οι ατομικές στάσεις και αντιλήψεις των εκλογέων της με στόχο την ανίχνευση των βασικών μοτίβων εκλογικής συμπεριφοράς που ερμηνεύουν την ψή-

φο υπέρ της. Τα δεδομένα που αξιοποιούνται είναι πρωτογενή και προέρχονται από ένα συγκριτικό ερευνητικό έργο που μελετά τις θέσεις εννέα κομμάτων της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς – περιλαμβανομένης της ΕΛ– και μία πανελλαδική έρευνα πολιτικής συμπεριφοράς με αντιπροσωπευτικό δείγμα που επικεντρώνεται σε στάσεις και απόψεις των ελλήνων ψηφοφόρων. Από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει πως στον άξονα Λαϊκισμού – Μη Λαϊκισμού η θέση της ΕΛ παρουσιάζει απόκλιση σε σχέση με εκείνη του εκλογικού της σώματος, καθώς το κόμμα εμφανίζεται να διαθέτει ένα πιο έντονο λαϊκιστικό υπόβαθρο σε σχέση με τους ψηφοφόρους του. Παράλληλα, στον οικονομικό άξονα Αριστεράς – Δεξιάς παρατηρείται σύγκλιση μεταξύ της ΕΛ και των ψηφοφόρων της λόγω της τοποθέτη-

σης αμφοτέρων στο κεντροαριστερό φάσμα του εν λόγω άξονα, ενώ τα ευρήματα που προκύπτουν στον άξονα Σωβινισμού Κοινωνικής Πρόνοιας – Κοινωνικού Εξισωτισμού καταδεικνύουν πως ένα σημαντικό τμήμα των εκλογέων της ΕΛ δεν συμμερίζεται το νατιβιστικό και αντιμεταναστευτικό της αφήγημα περί προτεραιοποίησης του γηγενούς πληθυσμού όσον αφορά την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες του κοινωνικού κράτους. Το κείμενο ολοκληρώνεται με τη σκιαγράφηση των βασικών κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών των εκλογέων της ΕΛ και τη διατύπωση προτάσεων για τη χάραξη πολιτικών που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην αναχαίτιση της εκλογικής επέλασης της ΑΔ στα ευρωπαϊκά κομματικά συστήματα.